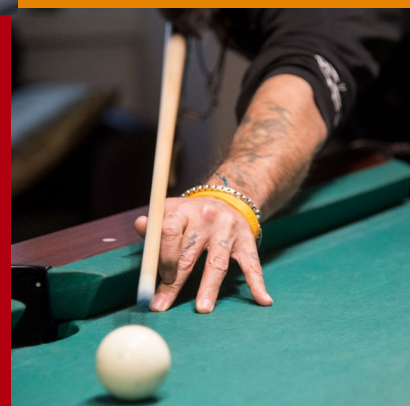
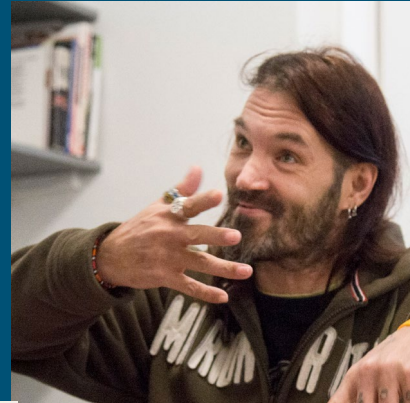

Noora Alanen & Tarja Sassi

Ehjä perhe -toiminnan perheleirien vaikuttavuusselvitys

Sisällysluettelo

Johdanto	1
Kohderyhmää koskeva taustatutkimus	2
Kriminaalihuollon tukisäätiön perheleiritoiminta	4
Leirien sisältö	4
Leirivalinnat ja valvonta	5
Selvityksen toteuttaminen	6
Kyselyn eteneminen	6
Perheleirien palautteet	8
Leirien vaikutus parisuhteeseen	9
Leirien vaikutus lasten ja vanhempien väliseen suhteeseen	10
Leirien vaikutus vankeusrangaistusta suorittavien puolisoille	12
Leirien vaikutus arjessa	13
Leirien kehittäminen	14
Onnistumiset	15
Yhteenveto	16
Lähteet.....	18

Johdanto

Perheleirien vaikuttavuusselvityksen tavoitteena oli dokumentoida sitä, millaisia vaikutuksia perheleireillä on arjessa vielä leirien päättymisen jälkeenkin. Olimme kiinnostuneet kuulemaan mm. siitä, onko leireillä opituilla asioilla ja saaduilla neuvoilla vaikutusta perheen arjessa vielä leirin jälkeenkin. Selvityksen vastauksia voimme hyödyntää myös leiritoiminnan jatkokehittämisessä.

Selvityksen toinen tavoite liittyi toiminnan ns. ”kiinnipitävään työotteeseen”. Tiedämme, että asiakasperheissämme on erilaisia tuentarpeita. Selvitystä tehdessä meillä oli mahdollisuus kuulla mikä perheiden tilanne oli leirien jälkeen ja tarvittaessa tarjota tukea joko asiakassuhteen aloittamisella tai ohjaamalla jonkin muun tuen piiriin.

Selvityksen tekijä on ollut leiritoiminnan vastaava ohjaaja. Hän on ollut mukana kaikilla leireillä ja tuntee selvitykseen osallistujat. Tämä on saattanut osaltaan tuoda haastetta leiritoimintaan liittyvän kriittisen palautteen antoon. Päädyimme kuitenkin tähän ratkaisuun perheiden tuen näkökulma huomioiden ja selvityksen toisen tavoitteen ollessa perheiden tuen kartoitus ja tuen piiriin ohjaus. Tämä huomioiden oli luontevaa, että haastattelut teki henkilö, joka tuntee leirille osallistuneet perheet ja jolle perheiden tilanteet ovat ennestään tuttuja. Selvityksen on oikolukenut ja viimeistellyt Ehjä perhe -toiminnan päällikkö.

Leirien vaikuttavuusselvityksen vastaajat olivat vankien puolisoita. Selvitys perustuu näiden puolisoitten kertomiin havaintoihin ja kokemuksiin. Edellinen selvitys perheleirien vaikuttavuudesta tehtiin vuonna 2017. Tällöin tutkija Petri Paju Lastensuojelun keskusliitosta teki selvityksen kahdesta vuonna 2016 pidetystä perheleiristä.

Paju (2017) kuvaa selvityksessä Kriminaalihuollon tukisäätiön leirien onnistuneen hyvin ja olleen positiivisia kokemuksia osallistujille. Myös tämän selvityksen tulokset ovat yhteneväisiä Pajun tutkimuksen kanssa.

Kohderyhmää koskeva taustatutkimus

Perheenjäsenten tuen tarpeita on selvitetty aiempina vuosina muutamissa tutkimuksissa ja selvityksissä. Lähelle-selvityksen (2011) mukaan rikosseuraamus koskettaa päivittäin arviolta noin 55 000 vangin läheistä. Tapahtunut rikos aiheuttaa vankien läheisille jopa vuosia ja vuosikymmeniä kestäviä kuormittavia tilanteita perhepiirissä sekä muissa sosiaalisissa verkostoissa.

Karhun (2011) mukaan rikos järkyttää ja aiheuttaa kriisin uhrin omaisten ja läheisten keskuudessa. Samaa se tekee myös rikoksentehtäjän lähipiirissä. Näkökulmat tapahtumaan ja kriisin lähtökohdat ovat värittyneet eri tavoin, mutta tapahtuma on yhteinen. Verrattaessa rikoksen uhrien läheisiä ja rikoksentehtäjän läheisiä, voidaan huomata, että tapahtuneen rikoksen vaikutukset henkilöiden elämään ovat samankaltaisia. Erityinen samankaltaisuus liittyy näiden ihmisten tunnekokemuksiin ja psyykkiseen reagointiin.

Jyvällä-projektin väliarvioinnin tehneiden Niemisen & Tuokkolan (2008) mukaan keskeisin sanoma siitä, millaista on olla rikoksentehtäjän läheinen, näytti olevan pelko ja hätä läheisen selviytymisestä. Vankilassa olevien läheisille raskaimpana näyttäytyi pelko oman läheisen pärjäämisestä vankilan jälkeen sekä ikävätunte.

Kauralan (2009) selvityksen mukaan alle 18-vuotiaiden lasten ja nuorten äideillä esiintyi riittämättömyyden tunteita ja yksin selviämisen vaikeutta, mutta sen lisäksi vielä suru siitä, ettei lapsella ollut isää arkipäivässä. Jotkut kokivat olevansa todella yksin ystävistä ja sukulaisista huolimatta. Yksinäisyyden kokemus liittyi paitsi konkreettisen yksinoloon kuin myös häpeään miehen vankeusrangaistuksesta ja vankeusrangaistuksen salailuun.

Vankilassa olevien läheisten tilannetta kuvaa se, että oma elämä oli jollakin tavalla ”romahtanut” vankeustuomion vuoksi. Vanhemmilla näytti olevan myös puolisoita enemmän hätä läheisestään, ja he myös kokivat puolisoita enemmän häpeää, leimautumisen pelkoa ja moraalisia vaikeuksia tilanteesta. (Nieminen & Tuokkola 2008.)

Myös Jyvällä-projektin asiakastapaamisissa purettiin häpeän ja syyllisyyden tunteita, joita rikoksentehtäjän läheisenä eläminen herätti asiakkaisissa, ja jotka vaikuttavat moniin eri asioihin heidän elämässään. Keskusteluissa kävi ilmi, että häpeän ja syyllisyyden tunteet ovat voimakkaampia rikoksentehtäjöiden vanhemmilla kuin puolisoilla (Pöyhönen, Tuomainen ja Purhonen 2009).

Sassin & Huhtimon (2006) mukaan yhdenkin perheenjäsenen vankilaan joutuminen aiheuttaa joka tapauksessa laaja-alaisia vaikutuksia koko

perheen hyvinvoinnissa. Vanki kohdataan usein yksilönä pystymättä käytännössä huomioimaan hänen vapaudessa olevan perheensä ja läheistensä tuen tarve.

Myös Rikosseuraamusviraston (nykyinen Rikosseuraamuslaitos) asettama perhetyöryhmä katsoi, että sosiaaliset verkostot voivat olla ratkaisevassa asemassa uusien rikosten ehkäisyssä tai toisaalta uusiin rikoksiin syyllistymisessä, jos olemassa olevat ihmissuhteet ylläpitävät rikoksia. Kuntoutumista tukevat perhesuhteet nähtiin erittäin arvokkaina myös vankeinhoidon tavoitteita ajatellen. Vaikka vangeilla on paljon erilaisia ihmissuhdeongelmia, on suurin osa vankien perhesuhteista kuitenkin arvioitu kuntoutumista tukeviksi. Työryhmä piti perhesuhteiden kehittämistä vankila-aikana erittäin tarpeellisena yhteistyössä yhteiskunnan perhetyön toimijoiden kanssa. (Perhe muurin toisella puolella -mietintö, 2003.)

Perheleiritoiminnassa on nimenomaan tavoitteena kohdata kaikkia perheenjäseniä ja tarjota tukea heidän tarpeidensa mukaisesti. Myös Englannissa tehdyn tutkimuksen mukaan läheissuhteiden ylläpitäminen vähentää uusintarikollisuutta 39 % (Farmer, 2017.)

Kriminaalihuollon tukisäätiön perheleiritoiminta

Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminnan perheleiritoiminta on alkanut vuonna 2014. Perheleirit on tarkoitettu vankeusrangaistusta suorittaville sekä heidän puolisoilleen ja lapsilleen. Leirejä järjestään eri puolella Suomea. Leirit ovat ns. valtakunnallisia leirejä eli kaikille leireille voi hakea kaikista Suomen vankiloista. Leirejä järjestetään neljä vuodessa ja ne ovat viiden päivän mittaisia, kestäen maanantaista perjantaihin.

Ehjä perhe -toiminnan tavoitteena on vähentää vanhemman vankeusrangaistuksesta aiheutuvia haittoja lapselle. Tähän tavoitteeseen pyrimme myös perheleiritoiminnalla. Leiritoiminnan tavoitteena on tarjota vangeille ja heidän perheenjäsenilleen ammattiapua pari- ja perhesuhteiden hoitoon, tarjota vertaistukea samassa elämäntilanteessa olevien kanssa sekä antaa perheille mahdollisuus yhteiseen aikaan ja läheisyyteen, jotta perhesiteet vahvistuisivat.

Leirien sisältö

Perheleirit ovat intensiivistä perhekuntoutusta. Leirit ovat teemoiltaan vanhemmuus- tai parisuhdeteemaisia. Yksi parisuhdeleiri vuodessa on suunnattu vain aikuisille. Olemme halunneet tarjota tukea parisuhteeseen myös niille pariskunnille, jotka ovat lapsettomia tai lapset on sijoitettu kodin ulkopuolelle tai he ovat muuttaneet jo omilleen.

Parisuhdeteemaisilla leireillä käsitellään parisuhteen historiaa, haasteita sekä voimavaroja. Vanhemmuusteemaisilla leireillä aikuisten ryhmien aiheina on vanhemmuus ja sen tukeminen erilaisin menetelmin. Leiriaikainen työskentely tapahtuu ryhmissä-, yksilö/perhe- ja pariskunnittain tapahtuvissa toiminnoissa. Molemmissa leirimalleissa aikuisten keskustelutoiminnoissa yhtenä teemana on lapsen näkökulman huomioiminen haastavassa elämäntilanteessa.

Perheiden yhteinen aika on tärkeää ja leireillä on mahdollisuus myös tähän. Osa perheiden yhteisestä ajasta on ohjattua, mutta aikaa varataan myös oman perheen kanssa oloon.

Lapsille on omia ryhmiä, joissa käsitellään ikätason mukaisesti lasten kokemuksia vanhemman vankeudesta. Lasten ryhmissä muina teemoina on mm. tunnetaitotyöskentely sekä lapsen vahvuuksien näkyväksi tekeminen. Leikki, liikunta ja kädentaidot ovat tärkeässä osassa työskentelyä. Lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus myös yksilölliseen työskentelyyn.

Leirivalinnat ja valvonta

Rikosseuraamuslaitos tekee valinnat perheleireille osallistuvista vangeista. Tämä tehdään lähettävän vankilan lausunnon ja päätöksen perusteella. Valinnassa huomioidaan turvallisuus- ja kuntoutusnäkökulma. Tuomion syy tai pituus ei määrittele onko vankeusrangaistusta suorittavan mahdollista osallistua leirille. Perheleireille osallistuvien vankien valinnoissa huomioidaan rangaistusajan suunnitelmassa olevat tavoitteet, perhekuntoutuksen tarve sekä motivoituneisuus työskentelyyn. Leiriaikaisesta valvonnasta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Käytännössä valvonta tapahtuu sähköisen jalkapantaseurannan avulla sekä tukipartion tai yksiköiden vartijoiden käynneillä leiriviikon aikana.

Leirillä työskentelee Kriminaalihuollon tukisäätiön Ehjä perhe -toiminnan vastaava ohjaaja ja ohjaaja sekä kolme – neljä palkattua työntekijää. Kaikki työntekijät ovat sosiaalialan ammattilaisia, joilla on vuosien työkokemus sosiaalialalta. Työtiimi leireillä on pysynyt useamman vuoden samana. Tällä on positiivinen vaikutus leirien ilmapiiriin, ohjelmaan, turvallisuuteen sekä leiritoiminnan kehittymiseen.

Selvityksen toteuttaminen

Selvitys perheleirien vaikuttavuudesta tehtiin vuoden 2018 leireille osallistuneille vankien puolisoille. Selvitys toteutettiin kevään ja kesän 2019 aikana. Enimmillään leiristä oli kulunut yksi vuosi ja viisi kuukautta ja vähimmillään kolme kuukautta. Vastauksista ei voi tulkita oliko sillä merkitystä, kuinka kauan leiristä oli kulunut kyselyä tehdessä.

Perheleirejä oli yhteensä neljä kappaletta. Niille osallistui yhteensä 18 perhettä ja kaikkien perheenjäsenten yhteinen lukumäärä oli 60 osallistujaa. Osallistujista aikuisia oli 35, joista 19 suoritti vankeusrangaistusta ja 16 oli vangin puolisoa. Vangeista 17 oli miestä ja kaksi naista. Puolisoista 15 oli naisia ja yksi mies. Lapsia oli mukana kolmella leirillä ja heitä oli yhteensä 25. Ikähaarukka lapsilla oli leirien aikaan 1,5 kuukautta – 13 vuotta. Leireille osallistuneista vangeista kolme oli elinkautisvankia ja yhdeksän suoritti ensimmäistä vankeustuomiotaan. Leireille tultiin yhdestätoista Suomen eri vankiloista. Kaksitoista vankia tuli avovankilasta ja seitsemän suljetusta vankilasta. Vankien perheet tulivat ympäri Suomea.

Kyselyn eteneminen

Kuudeltatoista puolisoilta pyydettiin kirjallinen lupa olla heihin yhteydessä leirin jälkeen selvitykseen liittyvää kyselyä varten. Kaikki antoivat luvan ja yhteystiedot. Lopulta varsinaiseen kyselyyn osallistui kaksitoista puolisoa.

Kuudestatoista puolisoista yksi toivoi yhteydenottoa sähköpostin ja muut puhelinyhteyden kautta. Lähetettyyn sähköpostikyselyyn ei saatu vastausta. Kolmea osallistujaa ei tavoitettu puhelimitse. Kaksi kyselyn osallistujaa toivoi mahdollisuutta vastata kyselyyn kasvokkain toimistolla. Tämä oli mahdollista toteuttaa ja he antoivat vastaukset kasvokkain.

Selvitystä varten laadittiin kysymyspohja. Siinä oli kahdeksan kohtaa numeraalista arviota varten sekä kuusi avointa kysymystä menneestä leiristä. Numeraaliset arviointi kysymykset olivat samoja, joita kysytään leirin palautekaavakkeissa leirin viimeisenä päivänä.

Leiriviikon päätteeksi jaetussa palautelomakkeessa on 16 kohtaa, jossa leirin toteutusta arvioidaan numeraalisesti ja 3 kohtaa avoimiin vastauksiin. Näistä 16 numeraalisista kohdista poimimme 8 kysymystä vaikuttavuusselvitykseen. Näin pystyimme vertailemaan vastauksia välittömästi leirin jälkeen annettuihin ja niihin, jotka saimme tässä selvityksessä annettuihin vastauksiin.

Puhelun alussa osallistujille kerrottiin selvityksen tavoite ja tarkoitus. Heille tuotiin esille, ettei selvityksessä tule esiin kenenkään henkilöllisyys eikä muita tunnistettavia yksityiskohtia. Puhelun alussa kerrottiin

keskustelun eteneminen. Se eteni niin, että ensin tehtiin vaikuttavuusselvityksen kysely. Tämän jälkeen oli mahdollisuus kertoa perheen kuulumisia. Vain kyselyn vastaukset kirjattiin heti puhelun aikana.

Puhelut olivat kestoiltaan 20 minuutista puoleentoista tuntiin. Jokainen vastaaja kertoi perheen kuulumisia ja tapahtumia leirin jälkeisestä ajasta. Ne vastaajat, joiden leiristä oli kulunut aikaa enemmän kuin puoli vuotta kertoivat enemmän. Tämä oli luonnollista, koska heidän elämässään oli ehtinyt tapahtua enemmän kuin niiden, joiden leiristä oli vain vähän aikaa.

Perheleirien palautteet

Leirin ensimmäisenä päivänä osallistujat kirjaavat omat tavoitteensa leiriviikolle. Tavoitteet ovat hyvin yksilöllisiä, osallistujan omista sen hetkisistä tarpeista lähtöisin olevia. Tavoitteissa on ollut kirjattuna esim. toive touhuta lapsen kanssa, kun se ei ole muuten mahdollista tai olla oikeasti läsnä lapselle ja puolisolle. Oma tavoite voi olla myös ymmärtää omaa puolisoaan paremmin ja tulla myös itse paremmin ymmärretyksi sekä saada harjoitusta yhdessäoloon miehen kanssa ennen alkavaa koevapautta.

Osallistujilla on halu parantaa perhe- ja parisuhdetta. Lähtökohtana leirille tulon heillä on ollut odotus saada tukea pari- ja perhesuhteille. Tämä näkyi myös siinä, että osallistujat kertoivat jälkeen päin, että heillä oli suuri motivaatio osallistua leirin kaikkiin toimintoihin.

Leirin viimeisenä päivänä osallistujat arvioivat miten tavoitteet ovat toteutuneet viikon aikana. Myös lapset arvioivat leiriä ja lasten palaute leireiltä on kerätty erikseen. Se on jätetty tämän selvityksen ulkopuolelle. Leiritoiminnan vaikuttavuus lapsiin on kerätty vanhempien kuvaamana.

Pääsääntöisesti leiriläiset arvioivat lähestyneensä omaa tavoitettaan. Tavoitteiden muutoksia kuvataan mm. niin, että keskustelujen kautta on saatu avattua perheen asioista ja nyt tunnetaan olevamme enemmän perhe. Vietetty aika lapsen kanssa on tuonut luottamusta lapsen hoidossa sekä isän ja aviomiehen roolissa. Myös lapsen tarpeita koetaan pystyvän huomioimaan yksilöllisemmin. Vuorovaikutukseen ja kommunikointiin tulee luontevuutta ja avoimuutta. Tämän myötä myös vaimon kuulemisen tärkeys ja taito lisääntyy.

Viimeisenä leiripäivänä kerätään myös leirin kokonaispalaute. Tämä palaute on numeraalisesti ja sisällöltään lähes sama kuin palaute, kun leiristä on kulunut pidempi aika. Leirin jälkeisiin palautteisiin vastasivat kaikki osallistujat, kun taas vaikuttavuusselvitykseen vastasivat vain vankeusrangaistusta suorittavien puoliset. Koska leirillä kerätty palaute on annettu nimettöminä, niistä ei voinut eritellä vankien ja puolisoitten vastauksia.

Palautteet ovat olleet sävyiltään hyvin positiivisia. On mm. saatu työkaluja ongelmien työstämiseen ja hyvää starttia keskustelulle. Suhteet vanhemman ja lapsen välillä ovat syventyneet ja parisuhde voi sen myötä paremmin. Parisuhdekeskusteluja työntekijän kanssa toivotaan palautteissa jonkin verran lisää.

Seuraavassa taulukossa kuvataan leirien lopussa koottujen palautteiden keskiarvoa (asteikolla 1 – 5) palautteisiin, jotka on koottu selvitystä tehtäessä.

	Leirien viimeisenä päivänä annettu palaute	Palaute kun leiristä on kulunut aikaa 3 kk-1,5 v
Leiripaikka	4.7	4.8
Leirin ohjelma	4.6	4.3
Henkilökunta	4.9	4.8
Olin itse motivoitunut toimintoihin	4.5	4.5
Koin saaneeni tukea parisuhteelleni/perheelleni	4.5	4.5
Koin positiivisia kokemuksia leirillä	4.5	4.4
Leirin sisällöt tukivat voimavarojani	4.4	4.5
Koin saaneeni vertaistukea leirillä	4.3	4.5
Kokonaisarvio	4.6	4.5

Taulukko 1. Leirien lopussa kerätty palaute verraten vaikuttamisselvityksen vastauksiin.

Näiden kaikkien vastausten perusteella leiripalautteet leirin päätyttyä ja palautteet selvitystä tehtäessä ovat samansuuntaisia. Leirillä näyttää olleen välitöntä positiivista vaikutusta osallistujien elämään. Lisäksi selvityksen teon aikaan palaute on numeraalisesti liki sama kuin leirin päättyessä annettu palaute.

Leirien vaikutus parisuhteeseen

Puolison suorittaessa vankeusrangaistusta on yhteistä aikaa mahdollista viettää perhetapaamisissa tai vankilasta myönnettyillä poistumisluvilla. Leirille osallistuneista perheistä osalla ei ollut aiemmin mahdollisuutta siihen, että vankilassa oleva puoliso olisi päässyt käymään kotona poistumisluvilla. Näin ollen kaikki perheen tapaamiset olivat olleet

vankilassa järjestettyjä tapaamisia. Leirien merkitys korostui näiden perheiden kohdalla ja yhdessä vietetty viisi vuorokautta koettiin tärkeäksi koko perheen hyvinvoinnin kannalta.

Kaikki vastaajat kertoivat leirillä olleen positiivisia vaikutuksia parisuhteeseen. Lähes kaikki mainitsivat yhteisen ajan olleen tärkeää. Vastaajista yhdeksän toi esiin kommunikoinnin merkityksen leirillä. Vastauksista kävi ilmi, kuinka tärkeää on oppia itse puhumaan ajatuksistaan siten, että toinen kuuntelee ja myös itse kuulee puolison ajatuksia. Tämä lisää yhteistä ymmärrystä.

Yksi vastaajista kertoo saaneensa ”työkaluja” riitatilanteisiin ja, että vielä vuosi leirin jälkeen niistä on ollut hyötyä. Yksi vastaajista kertoi yllättyneensä muutoksesta, joka puolisosissa tapahtui leirin aikana. Hän kuvaa, että leirin ohjelma oli rakennettu siten, että ryhmässä oppi olemaan avoimempi ja puhumaan ajatuksistaan ja tunteistaan.

Vastauksista tuli esiin, kuinka monella pariskunnalla oli pulmia ja puhumattomia asioita ennen leirille tuloa. Leirillä he saivat mahdollisuuden purkaa kertyneitä tunnetaakkoja sekä opetella uusia keinoja hoitaa keskinäisiä riitatilanteita jatkossa.

Ohjatut keskusteluryhmät kaikille aikuisille, jaetut vankien ja puolisoitten ryhmät sekä pariskuntakohtaiset keskustelut koettiin myönteisinä ja tarpeellisenä. Vastaajat kertoivat saaneensa itse hyötyä keskusteluista, mutta myös puolison hyötyneen ryhmistä. Tämä ollut hyväksi parisuhteelle ja yhteiselle ymmärrykselle. Seuraavat vastaajien kommentit kuvaavat konkreettisesti leirin vaikutuksia.

”Oikeesti se on vaikuttanut vieläkin. Parisuhde on monta kertaa parempi, kun aiemmin”. (Leiristä kulunut 6 kk)

”Ohjelma oli rakennettu siten että puolisosokin puhui ryhmässä”. (Leiristä kulunut 6 kk)

”Parisuhdejutut oli hyviä. Puoliso kuunteli niitä asioita. Niissä näki mistä parisuhde rakentuu”. (Leiristä kulunut 11 kk)

Leirien vaikutus lasten ja vanhempien väliseen suhteeseen

Leirin ensimmäisen päivänä kysytään leiriläisten toiveita ja tavoitteita leiriin liittyen. Aikuiset kirjoittavat tavoitteensa paperille. Leirin viimeisenä päivänä he kirjaavat kuinka tavoitteet ovat toteutuneet. Lapsilta leiriviikon tavoitteet kysytään suullisesti. Ensin kuvakorttien avulla ja myöhemmin uudestaan leikin avulla. Lasten toiveet ovat usein konkreettista tekemistä vanhempien kanssa, esimerkiksi saunomista, uimista, pelaamista ja

leikkimistä. Leirin viimeisenä päivänä kerätään lapsilta kirjallinen palaute. Ohjaajat auttavat pienempiä lapsia palautteen annossa. Kirjoitustaidottomien lasten palautteen kirjaa työntekijä lapsen kertoman mukaan.

Pienten alle kolmevuotiaiden lasten palaute jää usein kirjaamatta. Vaikuttavuusselvityksessä vanhempi arvioi leirin vaikuttavuutta lapsen näkökulmasta. Eräs äiti kuvaili kaksivuotiaan lapsen viihtyneen leirillä, koska lapsi oli iloinen ja hyväntuulinen koko leirin ajan. Kaksi äitiä kuvaili leirin vaikuttaneen positiivisesti lapsen ja vankilassa olleen isän suhteen vahvistumiseen. He kuvasivat, että ennen leiriä lapsi reagoi isään samoin kuin kehen muuhun aikuiseen tahansa, mutta leirin jälkeen lapsi tunnisti isän olevan merkityksellinen ihminen. Lisäksi lapset reagoivat voimakkaammin isään jälkeensä mm. vankilan tapaamisissa.

Vaikuttavuuskyselyyn vastanneista kymmenen oli leirillä, jossa lapset olivat mukana. Puolet perheistä oli ydinperheitä, puolet uusperheitä. Osalla vastaajista oli biologisten lasten lisäksi puolison lapsia huollettavana. Osalla oli lapsia edellisestä liitosta ja osalla ei ollut biologisia lapsia lankaan. He osallistuivat keskusteluihin ns. äitipuolen roolista tai isän naisystävän roolista käsin.

Kaikki vastanneet kertoivat leirillä olleen vaikutusta ennen kaikkea isän ja lapsen väliseen suhteeseen. Monissa perheissä isä ei ollut koskaan asunut perheen lasten kanssa arkea ja vanhemmuuden rakentuminen oli tapahtunut vain vankilan tapaamistiloissa sekä äidin kautta puhelimitse. Näin ollen viiden vuorokauden leirillä oli vahva merkitys lapsen ja isän suhteen rakentumisessa.

Vastaajat kuvasivat isien oppineen vanhemmuuden taitoja leirillä sekä ottamaan vastuuta lapsista. Vastaajat kertoivat lasten nauttineen isän läsnäolosta sekä leirin jälkeen ikävöineet isää normaalia enemmän. Etenkin pienten lasten kohdalla, kun lapsilla ei ole vielä sanoja, leirin vaikuttavuus perustuu vanhemman havaintoihin.

Pienten lasten vanhemmat kuvasivat lapsen suhtautumisen isään muuttuneen leirin jälkeen. Tätä kuvaa mm. seuraavat vastaajien kommentit.

”Aiemmin poika koki isän samanlailla kuin kenet muun aikuisen tahansa, leirin jälkeen isällä ja pojalla on erilainen ja vahvempi side toisiinsa. Nyt se rakkaus näkyy. Esimerkiksi tapaamisissa poika juoksee isän syliin”.
(Leiristä kulunut 6 kk)

”Voisi päätellä, että vaikutusta leirillä oli, sillä leirin jälkeen isän tapaamisten jälkeen lapset reagoivat voimakkaammin kuin ennen leiriä. Ehkä siis kiintymys vahvistui”. (Leiristä kulunut 8 kk)

Kun isät ovat fyysisesti poissa lasten arjesta, viiden päivän vietetyllä ajalla on merkitystä monella tavalla. Isien vastuu ja vanhemman rooli nousi esiin haastatteluissa. Yksi vastaajista kuvasi isän ottaneet vastuuta lapsen hoidosta.

”Se alkoi sieltä leiriltä ja on jatkunut koko ajan. Aiemmin lapsi oli minussa vahvasti kiinni, isän lomilla ne voi jättää kahdestaan, kun käy itse esim. kaupassa. Aiemmin ei ole voinut jättää. Leirillä isä alkoi luottamaan omaan vanhemmuuteensa”. (Leiristä kulunut 8 kk)

Näistä vastauksista ja kommentteista päätellen leireillä on ollut suuri merkitys vanhemman ja lapsen välisen arjen suhteen syntymisessä ja vahvistumisessa.

Leirien vaikutus vankeusrangaistusta suorittavien puolisoille

Kysyttäessä leirien hyötyä vankeusrangaistusta suorittavilta puolisoilta, nousi vahvimmin esiin perhesuhteiden lähentyminen ja puolisoitten keskinäisen ymmärryksen lisääntyminen. Vastaajista seitsemän nosti esiin pari- tai perhesuhteiden parantumisen. Siihen auttoivat keskustelut ryhmissä sekä pariskuntakeskustelut työntekijän johdolla. Merkitystä oli myös vertaistuellalla. Moni mainitsi yhteisen ajan, jolloin ehti keskittyä puolison kanssa puhumaan. Eräs vastaajista kertoi, että puolison kanssa keskustelu jatkui ryhmäkeskusteluiden jälkeen illalla.

”Puhuttiin leirillä niitä asioita, mitä ei olla muuten puhuttu. Se on jättänyt hyvän mielen vielä näin pitkän ajan jälkeen leiristä”. (Leiristä kulunut 1 v 8 kk)

”Kun siellä leirillä piti kertoa hyviä asioita puolisoista, niin niitä me ollaan osattu kertoa jatkossakin.” (Leiristä kulunut 6 kk)

”Puhuttiin sellaisia asioita, josta ei edes tajuttu, että niistä pitää puhua. Leirin jälkeen ollaan puhuttu enemmän kuin ennen leiriä”. (Leiristä kulunut 6 kk)

Leirillä on eri lailla aikaa keskittyä perhe- ja parisuhteeseen kuin arjessa, jossa osa perheestä on kotona ja puoliso on vankilassa. Leiriviikolla voi keskittyä perheeseen ja perhesuhteiden hoitamiseen, kun ei tarvitse huolehtia arjen muista toiminnoista. Valmis ruoka, vapaus työstä ja koulusta, siivoamisesta sekä muista kotitöistä antaa aikaa keskittyä olen- naiseen.

Useampi vastaaja kertoi, että vaikka leirin ohjelma oli tiivis ja joutui intensiivisesti työskentelemään, antoi valmis ruokahuolto ja isän ottama vastuu lapsesta puolisoille hengähdystaukoa arjesta.

”Isä oli lapsen kanssa, niin sain itse levätä. Valmiit ruuat eikä tarvinnut tehdä kotihommia”. (Leiristä kulunut 1 v 2 kk)

”Pääsi pois tutuista ympyröistä, eikä itse tarvinnut siivota eikä tehdä ruokaa, kun kaiken sai valmiina. Jotta oli hyvä olla”. (Leiristä kulunut 5 kk)

Vertaistuen merkitys tuli selvityksessä esiin monessa kohtaa. Puolisot kokivat helpottavaksi, kun ympärillä on ihmisiä, jotka ovat samassa tilanteessa heidän kanssaan. Tämä keskinäinen ymmärrys haastavasta elämäntilanteesta loi osaltaan luottamusta leiriläisten keskuudessa. Myös toivon tuominen koettiin omaa tilannetta vahvistavaksi seikaksi.

”Mukana oli pariskuntia, joilla oli pidempi yhteinen historia ja pidemmät tuomiot, niin tuli tunne, että jos hekin ovat pärjänneet vankila-ajat, niin mekin pärjäämme. Pärjää perheenä vankeusajan”. (Leiristä kulunut 8 kk)

Leirien vaikutus arjessa

Kaikki vastaajat kertoivat leirin olleen hyödyllinen ja positiivinen kokemus. Kahdestatoista vastaajasta kymmenen arvioi leirillä olleen pitkäkestoisia vaikutuksia perheen arkeen. Kaksi vastaajista ei osannut sanoa pidempiä vaikutuksia. He kuvasivat leirin olleen hyvä ja hyödyllinen, mutta perheen arki jatkui ennallaan leirin jälkeen.

”Ei se meidän arkeemme mitenkään vaikuttanut. Kivaa oli leirillä ja sen jälkeen elämä jatkui niin kuin ennenkin. Olisi ollut kiva päästä useammin leirille miehen vankeusaikana”. (Leiristä kulunut 1 v 5 kk)

Kymmenen vastaajaa kertoi leirin vaikutusten näkyvän edelleen arjessa, vaikka osa ei osannut kertoa tarkemmin käytännön vaikutuksia. He kuvasivat, että leiri mm. lähensi perhesuhteita, auttoi jaksamaan arjessa ja jätti hyviä muistoja. Toiset sanoittivat vaikutusta konkreettisemmin. Yksi vastaajista kertoi, kuinka leirillä opeteltu positiivisen palautteen antaminen puolisolalle on jatkunut vielä leirin jälkeen ja tullut osaksi arjen vuorovaikutustaitoja.

”Nyt osaa kuunnella toista paremmin ja tarkemmin”. (Leiristä kulunut 6 kk)

”Leiri lähensi minun ja puolison välejä sekä minun ja tytärpuolen välejä. Aiemmin olen pelännyt, että tipun isän tyttären välistä pois. Tämä leiri vähensi sitä pelkoa”. (Leiristä kulunut 1 v 1 kk)

Leirien kehittäminen

Vaikka kaikki vastanneet sanoivat kokemansa perheleirien olleen hyviä, toivoimme kuitenkin saavamme kuulla myös sitä, miten olisimme voineet toimia toisin tai miten leiritoimintaa voisi vielä entisestään kehittää.

Suurin osa vastauksista liittyi siihen, että jo olemassa olevien toimintojen määrää, kuten parisuhdekeskusteluita tai ryhmäkeskusteluita pitäisi lisätä. Neljä vastaajaa kahdestatoista mainitsi, että parisuhdekeskusteluja tulisi leirin aikana olla enemmän. Juuri parisuhdekeskustelut ovat niitä asioita, jotka mainittiin erityisen hyvänä toimintamuotona leirillä. Kolme vastaajaa kahdestatoista toivoi leirien olevan pidempiä, esimerkiksi seitsemän vuorokauden mittaisia.

”Olin niin tyytyväinen, etten osaa vastata tähän mitään. Jatkakaa samalla lailla, niin että pitää pohtia parisuhdetta”. (Leiristä kulunut 5 kk)

Yhdessä vastauksessa tuli esiin leiriajankohta. Vastauksessa pohdittiin, että verraten joulukuuhun, kesäaikana vapaa-ajanohjelmaa olisi voinut olla enemmän ulkona. Muissa vastauksissa ei noussut leiriajankohta esiin. Perheet saivat järjestettyä pääsyn leirille, vaikka leirit olivat koulujen loma-aikojen ulkopuolella.

Yhdessä vastauksessa oli selkeä kehittämissuositus liittyen leirin jälkeisiin tapaamisiin leiriläisten kanssa. Vastaaja toivoi mahdollisuutta tavata muut leirillä olleet uudestaan leirin jälkeen esim. viikonloppuleirillä, vaikka vain puolisoitten kesken. Tätä kehittämissuositusta emme tällaisenaan pysty toteuttamaan, mutta ajatus on hyvä ja tätä ehdotusta kannattaa jatkossa kehittää. Tämän pohjalta olemme kuitenkin järjestäneet perhepäivän, johon sisältyi retki Linnanmäelle. Päivään kutsuttiin niitä perheitä, jotka olivat aiemmin olleet leireillämme.

Yksi vastaajista toi esiin, kuinka ajatus leirin kokonaisuudesta muuttui, kun leiristä oli kulunut aikaa.

”Leirillä tuntui, että vapaa-aikaa olisi voinut olla enemmän, mutta näin jälkikäteen ajatellen sitä oli riittävästi ja ne keskusteluryhmät olivat tosi hyviä”. (Leiristä kulunut 6 kk)

Jotta leirimme vastaisuudessakin pysyvät laadukkaina ja vastaavat leiriläisten tarpeeseen on kehittämissuosituksia hyvä kuulla ja ottaa ne huomioon tulevia leirejä suunnitellessa.

Onnistumiset

Kaikki kyselyyn vastanneet puoliset kertoivat leirin olleen hyvä ja tuottaneen myönteisiä kokemuksia. On selvää, että leirillä, jonne tulevista perheistä toinen puolisoista suorittaa vankeusrangaistusta, yhdessäolon merkitys on valtava. Monelle perheelle leirit olivat vuosien jälkeen ensimmäinen mahdollisuus olla yhdessä perheen kanssa useampi vuorokausi.

Vaikka leirien ohjelma on tiivis ja päivissä on paljon ohjelmaa, ei kukaan vastaajista ollut sitä mieltä, että vapaa-aikaa tulisi olla enemmän. Osallistuneet perheet olivat motivoituneita kaikkeen työskentelyyn ja toivoivat vielä enemmän ohjattuja keskusteluita.

Kun leiristä on kulunut enemmän aikaa, niin silloin tärkeimmät asiat nousevat mieleen. On ymmärrettävää, että puolitoista vuotta leirin päättymisestä, on vaikea muistaa yksityiskohtia. Tunnelman ja positiivisen ilmapiirin mainitsi moni vastauksissaan ja sen että leirillä oli hyvä ja turvallista olla. Neljä vastaajista kuvasi ilmapiirin olleen hyvää, avointa, rentoa ja vapaata.

Viisi vastaajaa mainitsi hyväksi kokemukseksi parisuhdekeskustelut työntekijän kanssa. He kuvasivat, että työntekijän läsnäolo helpotti puhumista ja parisuhteen asioita saatiin eteenpäin. Näitä keskusteluja tarjosimme jokaiselle perheelle leirin aikana vähintään yhden. Tarpeen mukaan perheillä oli mahdollisuus myös useampaan perhe-, pariskunta- tai yksilökeskusteluun.

Osassa vastauksissa mainittiin kahdenkeskeisen ajan puolison kanssa olleen tärkeä osa leiriä. Henkilökuntaa kiitettiin siitä, että pariskunnalla oli mahdollisuus esim. sauna kahden kesken, ohjaajien hoitaessa lapsia.

Henkilökunta koettiin hyvänä ja ammattitaitoisena. Henkilökunnan osaamista perusteltiin sillä, että henkilökunnan asenne oli tuomitsematonta ja ymmärtäväistä.

”Ohjaajista jäi hyvä kuva että, ne on meidän puolella. Koin tulleeeni ymmärretyksi eikä tarvinnut pelätä mitään. Meidän tarpeet huomioitiin ja myös huonon fiiliksen sai sanoa ääneen. Ohjaajat osasivat ottaa erilaiset perheet hyvin vastaan”. (Leiristä kulunut 1 v 1 kk)

Yhteenveto

Kriminaalihuollon tukisäätiö on järjestänyt perheleirejä vankeusrangaistusta suorittaville ja heidän perheilleen vuodesta 2014 saakka. Näiden vuosien aikana on luotu hyväksi koettu perheleiritoiminnan malli.

Selvityksen mukaan perheleirit toivat myönteisiä kokemuksia perhesuhteiden hoitoon ja vaikutukset ovat olleet pitkäkestoisia. Osallistujilta saatujen vastausten perusteella perheleiritoimintamme on toimivaa ja hyödyllistä. Selvityksessä näkyi perheleirien merkitys lapsen ja vankilassa olevan vanhemman välisen siteen vahvistumisessa.

Myös vankien puoliset kuvasivat viiden päivän mittaisen yhdessäolon isän ja lapsen välillä vahvistaneen heidän suhdettaan. Yhteys näyttäytyi positiivisena vaikutuksena lapsessa. Lapsi sai nauttia isän sylistä, huomiosta ja huolenpidosta. Leirin jälkeen lasten ja isän välinen yhteys näytti vahvistuneen.

Leiriohjelma on koettu hyväksi ja suuria muutoksia siihen ei ole tarpeen tehdä. Pariskuntakohtaisia keskusteluita kyselyyn vastanneet puoliset toivoivat lisää ja henkilöstöressurssien mukaan pyrimme niitä lisäämään. Lähtökohtaisesti leirillä on ollut yksi keskusteluaika perhettä kohti ja lisäksi ns. kriisiaikoja tarpeiden mukaan. Jatkossa pyrimme kiinnittämään huomiota keskusteluiden lisäämisestä leiriohjelmaan.

Olemme pyrkineet toteuttamaan jokaisella leirillä jonkin ”ekstrakokemuksen”. Näitä ovat olleet esim. mahdollisuus käsihoitoon, hierontaan tai vaikkapa kaikille yhteinen musiikkikonsertti. Kukaan vastaajista ei kuitenkaan erikseen maininnut niistä mitään, vaan tärkeimmiksi toiminnoiksi nousi keskustelut ryhmissä tai pariskunnittain sekä perheen yhteiset toiminnat kuten saunominen ja mäenlasku. Pyrimme kuitenkin jatkossakin tarjoamaan perheille arkea rikastuttavia kokemuksia perheleireillä. Tämän kaltaiset toiminnot keventävät leiriviikkoa ja sen aikana tapahtuvia, ajoittain raskaitakin keskusteluita.

Ohjattujen toimintojen lisäksi perheiden yhteinen aika on merkittävää. Silloin perheillä on aikaa toisilleen ja he voivat päästää irti arjen askareista, töistä ja harrastuksista. Arjessa perheiden yhteinen aika on vähäistä tai jopa olematonta ja kommunikointi tapahtuu pääosin puhelimitse.

Perheleiri antaa mahdollisuuden myös fyysiseen läheisyyteen sekä pitkiin keskusteluihin, joihin ei muutoin ole mahdollisuutta. Lapset pääsevät isän syliin ja perheet saavat nukkua yhdessä. Näillä on suuri merkitys perhesiteiden ylläpidossa ja vahvistumisessa.

Jatkossa olisi kiinnostavaa kuulla myös vankien näkökulma heidän itsensä kertomana ja heidän kokemuksensa leirin pitkäaikaisvaikutuksista perheen ja parisuhteen kannalta. Erityisesti myös lapsiin liittyvä vaikuttavuusselvitys olisi tarpeellista tehdä.

Lopuksi toteamme, että tämän selvityksen perusteella Kriminaalihuollon tukisäätiön järjestämien perheleirien tuella on ollut paljon tukea ja positiivista vaikutusta vankeusrangaistusta suorittavien perhetilanteisiin välittömästi leiriaikana sekä vielä pitkän ajan leirien jälkeenkin. Tästä on hyvä jatkaa.

Lähteet

Farmer, L. 2017 The Importance of Strengthening Prisoners' Family Ties to Prevent Reoffending and Reduce Intergenerational Crime. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/642244/farmer-review-report.pdf (Viitattu 4.6.2020.)

Karhu, S. 2011. Vankien läheisten kokemusmaailma. Pro gradu -tutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta.

Kaurala, M. Mitä kuuluu vangin läheisille? Sosiaalisen tilanteen kartoitus. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Monisteita 3/2009.

Nieminen, J. Tuokkola, K. 2008. Jyväällä-projektin väliarviointi.

Paju, P. 2017. Selvitys perheleirien kokemuksista. Lastensuojelun keskusliitto, Emma & Elias ohjelma.

Perhe muurin toisella puolella 2003. Työryhmän mietintö. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2003.

Pöyhönen, L., & Tuomainen, M., & Purhonen, K. (toim.) 2009. "Kumpi tätä tuomiota oikein suorittaa?!" Jyväällä-projekti 2006–2009. Tyynelän Kehittämiskeskuksen osahankkeen asiakastyön kuvaus.

Ryynänen, Hk., Suomela, M. 2011. Lähelle – Selvitys yhteydenpitokäytännöistä ja niiden mahdollisista esteistä vankien ja heidän läheistensä välillä.

Sassi, T & Huhtimo, P. 2006. "Kun perhe lusii". Opas vapaudessa rikostaustaisten henki-löiden ja heidän perheidensä kanssa toimiville. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Oppaita 1/2006.